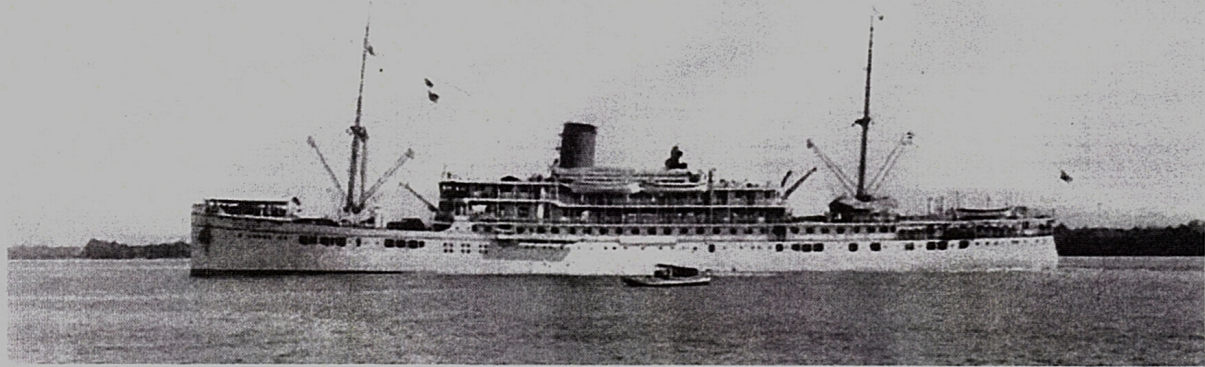

Vergeeten groep Joodse oorlogsslachtoffers

Duitse Joden achter Indisch prikkeldraad

Het schip de Ophir, waarmee de eerste groep Duitse gevangenen uit Nederlands-Indië werd getransporteerd. | Foto: Collectie Tropenmuseum

Wat er met de Joden in Nederland gebeurde tijdens de Tweede Wereldoorlog weet vrijwel iedereen. Over het lot van de Duitse en Oostenrijkse Joden in Nederlands-Indië van vóór de Japanse bezetting is hier daarentegen weinig bekend. Zij vormen een vergeten groep oorlogsslachtoffers.

Door **WERNER STAUDER**

Tijdens onderzoek voor mijn boek over de interneringskampen in Indië kwam ik in Duitse en Nederlandse archieven een van de grootste schandalen uit de maritieme geschiedenis van Nederland op het spoor, waarover tot op heden een mysterieuze sluier hangt.

Talrijke Joden waren in de jaren dertig Duitsland en Oostenrijk ontvlucht en hadden zich in Nederlands-Indië gevestigd omdat zij dachten daar onder Nederlandse bescherming een veilig heenkomen te hebben gevonden. Zij kwamen echter van de regen in de drup, want zij ontsnapten weliswaar aan de vervolging door de nazi's, maar kwamen evengoed in kampen terecht, achter het *kawat* (prikkeldraad). Velen van hen hebben het niet overleefd.

Interneringskampen voor Duitsers

Het begon allemaal op 10 mei 1940. Onmiddellijk nadat Tjarda van Starckenborgh, de gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, in Batavia op de hoogte was gebracht van de Duitse inval in Nederland, werden in de gehele Indische archipel alle burgers van Duitse afkomst gearresteerd en in interneringskampen opgesloten, in totaal ruim 2800 mannen en vrouwen, waarbij geen onderscheid gemaakt werd tussen 'arische' Duitsers, Indo's met een Duitse achternaam en uit Duitsland en Oostenrijk afkomstige Joden. Dat ook deze Joodse vluchtelingen, die zich juist in Indië veilig waanden, werden gearresteerd en opgesloten – en dan ook nog op vrijdagavond bij het begin van de Sjabbat – is onbegrijpelijk. Temeer als je bedenkt, dat zij reeds voor de oorlog door de nazi's van hun burgerrechten werden beroofd en dus stateloos waren. Velen van hen werden opgesloten in de cellen van het beruchte Fort Ngawi, anderen werden naar het eiland Onrust gebracht. Barak 18 was de 'Jodenbarak'. Daarin werden alle Duitse en Oostenrijkse Joden gehuisvest. De Joden werden net zo slecht en onbeschoft behandeld als de overige Duitsers, want zij werden gewoon als Duitsers beschouwd en niet als Joden.

In augustus 1940 werden alle gevangenen overgebracht naar een groot verzameling op Sumatra en volgens een bepaald systeem over zes blokken verdeeld, genummerd van A tot F, die in twee rijen van drie tegenover elkaar stonden. Blok E was het 'Jodenblok'.

Gevangentransporten per schip

Eind december 1941 werd in verband met de verwachte landingen van de Japanners besloten

de Duitse en Joodse gevangenen naar Brits-Indië af te voeren. Zij werden overgebracht naar de havenstad Sibolga, van waaruit op 29 december 1941 het eerste transport vertrok met het schip de Ophir van de Koninklijke Pakketvaart Maatschappij. Op 3 januari volgde de Plancius met ruim negenhonderd gevangenen en op 16 januari 1942 vertrok het derde en laatste transport met 478 gevangenen aan boord van het omgebouwde koopvaardijship de Van Imhoff. Tot deze groep behoorden ook de Joden van Blok E, van wie de namen met L t/m Z begonnen.

Op 19 januari 1942 deelt een geheim codebericht mee, dat de twee transporten van respectievelijk 975 en 938 Duitsers op 7 en 10 januari in Brits-Indië zijn aangekomen en dat er op 16 januari een derde en laatste transport uit Nederlands-Indië is vertrokken. Verder kondigt dit geheime codebericht aan dat de evacuatie uit Nederlands-Indië over

'Anderen sneden hun polsen open om niet levend door haaien opgevreten te worden.'

een week gepubliceerd zal worden, waarbij het feit dat de laatste groep onderweg is, zal worden verzwegen. Waarom moest dit worden verzwegen? En waarom was dit schip niet als gevangentransport gekenmerkt?

Drama op zee

Omstreeks 10.00 uur op de noodlottige 19e januari 1942 werd de Van Imhoff door een Japanse jachtbommenwerper aangevallen. Door een van de bommen scheurde de scheepswand onder de waterlinie open waardoor er zoveel water binnenstroomde dat het langzaam begon te zinken. Toen het schip tegen één uur slagzij begon te maken, werden de motorsloep en vijf reddingsboten gevierd en alle reddingsvloten in het water geworpen. Een zesde reddingsboot bleef hangen omdat deze zat vastgeroest in haar ophangmechanisme. Vervolgens werd order gegeven om de Duitse en Joodse gevangenen in hun kooien kalm en zo nodig in bedwang te houden zodat de Nederlandse bemanning en het bewakingsdetachment het schip zonder tegenstand kon

verlaten. Pas toen alle Nederlanders van boord waren, werden er door de laatste militairen kniptangen en sleutels naar beneden gegooid. De geïnterneerden werden in het ruim verder aan hun lot overgelaten.

Wat er toen volgde, is met woorden haast niet te beschrijven, omdat zich daarbij onvoorstelbare tafereelen hebben afgespeeld. Sommigen konden weliswaar met behulp van de kniptangen de prikkeldraadomheining openknippen, maar slechts de jongste en vitaalste mannen lukte het om het ruim te verlaten. De rest bleef achter. Velen werden verdukt of vertrapt, want iedereen probeerde in paniek vanuit de krappe kooien over elkaar heen naar buiten te kruipen. Anderen sneden hun polsen open om niet levend door haaien opgevreten te worden. Weer anderen sprongen overboord en verdronken.

Slechts 67 overlevenden

Degenen die hun sprong overleefden en daarna probeerden de Nederlandse sloepen zwemmend in te halen, werden onder bedreiging van gerichte pistoolschoten op afstand gehouden. Te midden van de grote chaos aan boord van het zinkende schip hielden sommige gevangenen het hoofd koel; zij zochten naar allerlei mogelijkheden om het vege lijf te redden. Al gauw vonden zij de sloep die de Nederlanders in hun haast niet los konden krijgen. Uiteindelijk slaagden zij er alsnog in om de aan de davits (takel) vastgeroeste reddingsboot los te wrikken en met 53 man te water te laten. In een werkboot die zij op het voorschip aantroffen, konden nog eens 14 man plaatsnemen. Velen waren in het water gesprongen en ze probeerden zich op planken en deuren, houten meubels en kasten zo lang mogelijk drijvende houden of een plaats te bemachtigen op enkele bamboevloten.

Tegen de avond van 19 januari 1942, rond half zeven, verdween de boeg van de Van Imhoff in de golven. Het schip zonk weg in de diepte, terwijl ruim driehonderd Duitse gevangenen, die geen kans hadden gezien zich in veiligheid te brengen, zich nog steeds in hun prikkeldraadkooien aan boord bevonden. Zij werden samen met al de anderen, die zich op planken en deuren, houten meubels en kasten zo lang mogelijk drijvende probeerden te houden, mee de diepte in gesleurd. In totaal waren 411 onschuldige Duitse en Joodse gevangenen voor eeuwig in de golven verdwenen. Van de Joden heeft niemand de ramp overleefd.